

Amoris laetitia: szakítás vagy újrakezdés?

Alig van még egy olyan pápai dokumentum, melyet annyira vártak volna, mint az Amoris laetitia kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítást, amelyet Ferenc pápa a 2014-es rendkívüli és a 2015-ös rendes, a család témáját vizsgáló szinódusok után 2016. március 19-én jelentetett meg. A szinódusi folyamat során tapasztalt, részben ellentmondásos viták után komoly elvárásokat támasztottak a definitív pápai válasszal szemben.

A szinódus véget ért, a vehemens viták is – remélhetőleg – hamarosan a múltéi lesznek. Most kezdődik a tulajdonképpeni munka. A családpassztoráció új kezdetévé kell tennünk az Amoris laetitíát. Lelkipásztorkodási súlyponttá kell tennünk a házasságot és a családot, hiszen a család az egyház útja.

Kulcsszavak: *Amoris laetitia, családpassztoráció, lelkipásztori hangnem, irgalmasság, okosság, házasság, család, újraházasodott elváltak.*

Alig van még egy olyan pápai dokumentum, melyet annyira vártak volna, mint az *Amoris laetitia* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítást, amelyet Ferenc pápa a 2014-es rendkívüli és a 2015-ös rendes, a család témáját vizsgáló szinódusok után 2016. március 19-én jelentetett meg. A szinódusi folyamat során tapasztalt, részben ellentmondásos viták után komoly elvárásokat támasztottak a definitív pápai válasszal szemben.

HARC AZ ÉRTELMEZÉSI TEKINTÉLY KÖRÜL

Ahogy várható volt, a szinóduson átélt viták az eseményt követően a pápa által előterjesztett szinódusértelmezés tekintélye körüli harcban folytatódtak. *Raymond Leo Burke* bíboros kerek perec megkérdőjelezte az *Amoris laetitia* tanítóhivatali szempontból kötelező érvényét, és azt a pápa személyes véleménynyilvánításaként értékelte. Ez az álláspont ellentmond mind egy apostoli levél jellegének, mind a konkrét dokumentum tartalmának.

A legtöbb állásfoglalás nem is foglalkozik a dokumentum egészének tartalmával, hanem az irreguláris [rendetlen, szabálytalan] élethelyzetekről szóló nyolcadik fejezetre harap rá, s ezt a témát is leszűkítik az újraházasodott elváltak szentáldozáshoz engedésének a kérdésére. Ez semmi esetre sem méltó a dokumentum gazdag biblikus és lelkipásztori tartalmához.¹

¹ Hasonló leszűkítéssel és részleges figyelemmel szembesültem a 2014. február 20–21-i konzisztóriumon tartott előadásom kapcsán (W. KASPER: *A család evangéliuma. Előadás a bíborosok konzisztóriumán*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015). Ennek öt fejezete volt, melyek közül az első négy részletesen bemutatta a házasságra és a családra vonatkozó bibliai és egyházi tanítást. Ezen az alapon állva vezette elő az ötödik fejezet az újraházasodott elváltak lelkipásztori gondozására irányuló megfontolásaimat (és nem követeléseimet, ahogyan egyesek vélték). Az előadás az erre vonatkozó döntést teljességgel a pápával közösségben lévő szinódusra hagyta. Az ezután kibontakozó vitákkal kapcsolatban megfogalmaztam állásfoglalásomat: W. KASPER: *Még egyszer: az újraházasodott elváltak szentségekhez bocsátása?*, *Embertárs*, 2015/3., pp. 249–258.

Ugyanis – miként a pápa mondja: „Ma a bukások pasztorációjánál fontosabb a házasságok megszilárdítására, és ezáltal a szakítások megelőzésére irányuló lelkipásztori erőfeszítés” (AL 307).

A nyolcadik fejezetre vonatkozó állásfoglalások között vannak tehát „konzervatívabb” és „progresszívebb” értelmezések. Emellett mind a „konzervatív”, mind a „progresszív” oldal megosztott. Az előbbi oldalon vannak olyanok, akik az *Amoris laetitia*t a tanítóhivatali hagyománnyal való szakításként értik (*Robert Spaemann*); mások azt mondják, hogy ez a dokumentum semmit sem változtatott a tanítóhivatali állásponton (*Gerhard Ludwig Müller bíboros*); végezetül létezik egy olyan értelmezés is, amely elismeri a tanítóhivatal továbbfejlődését, azt azonban a *II. János Pál* által előre felvázolt vonal mentén haladónak tekinti (*Rocco Buttiglione*). A másik oldalon sokan óvatos továbbfejlődést látnak a buzdításban, ami azonban többé-kevésbé elrejtve marad két lábjegyzetben; ezért felróják, hogy nem került sor semmiféle konkrét iránymutatásra. Megint mások úgy vélik, szabad az út egy új lelkipásztori gyakorlat előtt, amely a polgárilag újracházasodott elváltakra hagyja, hogy a lelkiismeretükben maguk döntsék el, vajon szentáldozáshoz járulhatnak-e (*Norbert Lüdecke*).

Mérvadónak tekinthetjük *Christoph Schönborn* bíboros értelmezését, amelyet a dokumentum hivatalos bemutatóján, Ferenc pápa megbízásából tartott elő 2016. április 8-án,² és amelyet a pápa kifejezetten jóváhagyott.³ Értelmezése alapján véve egyezik Rocco Buttiglione álláspontjával, aki *II. János Pál* teológiájának kiváló ismerője. Schönborn bíboros előadását teljes terjedelmében közölte a *L'Osservatore Romano*.⁴ Mindkettőt alátámasztja a pápa közvetlen munkatársának, *Antonio Spadaro* jezsuitának a gondos dokumentum-elemzése. Ez az írás a *La Civiltà Cattolica* című félhivatalos folyóiratban jelent meg.⁵ Alapvetően jómagam is ezekhez a mérsékelt konzervatív (vagy éppenséggel mérsékelt progresszív) álláspontokhoz tudok csatlakozni.

A pápa pontosan tartotta magát azokhoz az irányelvekhez, amelyeket a színódus kétharmados többséggel elfogadott záró votumai tartalmaztak. Emellett még az ő oldalán áll a hívők nagy többségének a hitérzéke is. A félhivatalos értelmezések révén gondoskodott a szükséges tisztázásokról mindazok számára, akik odafigyelnek, és nem csak a jogi előírásokat akarják betartani. Az állítólagos zavar egy harmadik oldalról származik, amely elidegenedett Isten népének a hitérzékétől és életétől.

2 Lásd Präsentation des Nachsynodalen Apostolischen Schreibens „Amoris Laetitia“ von Papst Franziskus durch Kardinal Christoph Schönborn, in *Papst Franziskus, Amoris Laetitia. Freude der Liebe. Nachsynodales Apostolisches Schreiben Amoris Laetitia über die Liebe in der Familie*, Freiburg, 2016, pp. 19–30. Lásd még: C. K. SCHÖNBORN (szerk.): *Berufung und Sendung der Familie. Die zentralen Texte der Bischofssynode*. Mit einem Kommentar von P. Michael Sievernich SJ, Freiburg, 2015. ■ 3 „Azt javaslom, hogy mindannyian azt a bemutatást olvassák el, amelyet Schönborn bíboros tartott, aki nagy teológus. A Hittani Kongregáció tagja, és jól ismeri az egyház tanítását”: http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2016/april/documents/papa-francesco_20160416_lesvos-volo-ritorno.html ■ 4 R. BUTTIGLIONE: La gioia dell'amore e lo sconcerto dei teologi, *L'Osservatore Romano*, 2016. 07. 20., p. 7. Hasonló értelemben nyilatkozott R. G. LÓPEZ: Fedeltà creativa, *L'Osservatore Romano*, 2016. 07. 22., p. 5. ■ 5 A. SPADARO: „Amoris laetitia”. Struttura e significato dell'Esortazione apostolica post-sinodale di Papa Francesco, *La Civiltà Cattolica*, 167 (2016/II), pp. 105–128. ■ 6 Lásd H. KOCH: Amoris Laetitia. Eine Erläuterung, *Stimmen der Zeit*, 234 (2016), pp. 363–373.

ÚJ REALISTA, BIBLIAI ÉS LELKIPÁSZTORI HANGNEM

Az *Amoris laetitia*t új, friss, egyenesen felszabadító hangnem jellemzi, amilyenre eddig alig volt példa a tanítóhivatali megnyilatkozásokban.⁶ Nem egy elvont, íróasztal mellett kigondolt családképről szól, hanem azokról az örömökről és nehézségekről, amelyek a mai családok életében felmerülnek. Nem akar kritizálni és moralizálni, de indoktrinálni sem. Ehelyett nyíltan és görcsöktől mentesen beszél a szexualitásról és az erotikáról, s megértést és értékelést fejez ki mindazon jó iránt, amely az egyházi tanításnak és fegyelemnek nem vagy nem teljesen megfelelő élethelyzetekben is fellelhető. A Szentírás alapján bátorítani akar, s utat mutat előre, a boldogság és az életöröm felé. A bibliai irányultságra jó példát nyújt a negyedik fejezet, amely a pápa szerint az egész buzdítás szíve, s amely a szeretethimnusz mélyenszántó magyarázatát nyújtja (1Kor 13).

Ebből az alapvetésből olyan lelkipásztori felfogás ered, amelyet nem a felemelt mutatóujj, hanem a segítségre kitért kar jellemez. Meghallgatni, értékelni, kísérni, befogadni – ezek mérvadók az ilyen lelkipásztorkodás számára. Az *Amoris laetitia* számos hasznos javaslatot ad ehhez, amelyek gazdag lelkipásztori tapasztalatról és bölcsességről, valamint a Biblia jellemezte lelkiségről tanúskodnak. Különös figyelmet érdemelnek a házasságra való lelkipásztori felkészítésnek s a házasságkötés utáni kísérésnek szentelt megfontolások. Ebből a szempontból Németország – az Egyesült Államokban vagy egyes római közösségekben szerzett tapasztalatokkal összehasonlítva – messzemenően fejlődő országnak minősíthető még!

A lelkipásztori szöveg mögött teológiailag is átgondolt állásfoglalás rejtőzik. Ezt mutatja a számos hivatkozás *Aquinói Szent Tamásra*, melyekben a pápa magáévá teszi a *passiones* (szenvedélyek) tomista tanítását.⁷ Átfogó, egyszerű szemléletében a Teremtő által az embernek ajándékozott örökként tekint a szenvedélyekre. A szexualitás és az erotika pozitív adományok, amelyek kivezetik az embert önmagából, s megnyitják a partnerségre, illetve a család, a nép és az emberi nem továbbélésének szolgálatára. *Cum grano salis* [megfontoltan, józanul] mondhatjuk: az *Amoris laetitia* távolságot vesz a szexualitás zömében negatív, ágostoni szemléletétől, és egy teremtést igenlő tomista látásmód felé fordul.

Az egyszerű, átfogó szemléletnek része még az emberi és keresztény lét dinamikus látásmódja: Ferenc pápa számára az úton lét bibliai motívuma mérvadó. Kereszténynek lenni annyi, mint Jézussal útra kelni. Ennek során érvényes a lépések, a fokozatosság törvénye (*lex gradualitatis*), amely nem jelenti azt, hogy a törvény csak fokozatosan lenne érvényes (*gradualitas legis*).⁸ A törvény mindig érvényes. Nem távoli eszmény; minden lépést a cél felé irányoz. Az arisztotelészi–skolasztikus felfogás értelmében a cél-ok (*causa finalis*) az, ami minden más okot működésbe hoz, vezet és meghatároz. Az emberek azonban legtöbbször – s mi is ilyenek vagyunk – nem tudják az abszolút legjobbat, csakis az adott helyzetben lehető legjobbat megtenni. Gyakran a kisebbik rosszat kell választanunk. A megélt életben nemcsak fekete és fehér van, hanem megannyi finom eltérés és a szürke sok-sok árnyalata.

⁷ Lásd *Summa theologiae* [a továbbiakban S. Th.], I-II, q. 22–48. ■ ⁸ Lásd II. JÁNOS PÁL: *Familiaris consortio*, 34; AL 293–295, 300.

Ezen a ponton alapvető kérdések és ellenvetések merülnek fel. Hogy a lényegre törjünk: Akkor hát csak viszonylagos jó van, amely ott rejtezik minden tökéletlenségben, s nincs olyan magatartás és cselekedet, amely minden esetben kizárólagosan bűnös? Nincsenek olyan bűnök, amelyek kirekesztenek Isten országából – s a házasságtörés nem tartozik-e közéjük (vö. 1Kor 6,9 k.)?⁹ Komolyan kell vennünk ezeket a kérdéseket.

HIVATKOZÁS AQUINÓI SZENT TAMÁSRA

Csak akkor fogjuk megérteni az *Amoris laetitia*t, ha tudomásul vesszük azt a paradigmaváltást, amelyre ez a dokumentum sort kerít. A paradigmaváltás nem változtatja meg az eddigi tanítást, de tágabb összefüggésbe helyezi. Ebben az értelemben az *Amoris laetitia* jótányit sem változtat az egyház tanításán, mégis mindent megváltoztat. A paradigmaváltás azt jelenti, hogy az *Amoris laetitia* elmozdult a törvényalapú erkölcsről Aquinói Szent Tamás erényalapú erkölcsé felé. Ily módon ez a dokumentum a legjobb hagyományokat követi. Ami új, az valójában a megőrzött régi.

Szent Tamás szerint az erény a végletek közötti középúton található, legyen szó akár a rigorizmus, akár a laxizmus végleteiről.¹⁰ Ez a megfontolás vezérfonalul szolgált már a konzisztórium előtt tartott előadásomban is. Amikor azonban felerősödött a vita, a két szinódus között kísérletet tettem arra, hogy Aquinói Szent Tamást követve – akit *doctor communis*nek nevezünk – közös alaptól kiindulva mélyítsem el a kérdést, egy lehetőség szerint széles körű konszenzus elérésének céljával. Párbeszédbe kezdtem Tamás-szakértőkkel,¹¹ s meglepődtem, ahogy beszélgetvén ráébredtem: egyetértünk Christoph Schönborn bíborossal, aki a maga részéről Georges Cottier bíborossal (a Pápai Ház egykori, sok éven át szolgáló teológusával) folytatott dialógust. Ők mindketten domonkosok, és kiváló ismerői Szent Tamásnak.¹² A német nyelvű szinódusi körben ez a megközelítés általános támogatást nyert, végül pedig befogadták az *Amoris laetitia* nyolcadik fejezetébe.

Tamás megkülönbözteti a spekulatív és a gyakorlati észet. A spekulatív ész levezeti az alapelvekből kötelező érvénnyel származó következtetéseket. A gyakorlat terén azonban nincsen mód erre. A gyakorlat terén ugyanis az objektív törvények mindannyiszor tökéletlenek, mivel sohasem képesek figyelembe venni minden konkrét körülményt. A törvények alkalmazására ezért nem a kötelező érvényű logikai levezetés, hanem az okosság erénye révén kerül sor. Ez a *recta ratio agibilium*, az ész cselekvés számára való mérvadósága.¹³ Ilyen értelemben az okosság minden más erény gyökere, mértéke, mérőszinója és anyja.¹⁴ A konkrét helyzetekre alkalmazza az ember ész által felismert célját, a jót.¹⁵

9 Az önmagukban rossz cselekedetekhez lásd *A Katolikus Egyház Katekizmusa* (1993), 1755–1761; II. JÁNOS PÁL: *Veritatis splendor* (1993), 78–83. ■ 10 S. Th. I-II, q. 64, a. 1; *De Virtutibus*, a. 13. ■ 11 Lásd A. OLIVA: *Essence et finalité du mariage selon Thomas d'Aquin. Pour un soin pastoral renouvelé, Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 98 (2014), pp. 601–668. A trienti zsinat tanítása alapján egyértelmű szakvéleményt fogalmaz meg E. SCHOCKENHOFF és P. WALTER az eucharisziával és a bűnbocsánattal kapcsolatban, hivatkozva Aquinói Szent Tamásra (S. Th. III, q. 80, a. 4). ■ 12 G. COTTIER – C. SCHÖNBORN – J.-M. GARRIGUES: *Verità e misericordia. Conversazioni con p. Antonio Spadaro*, Milano, 2015. ■ 13 S. Th. I-II, q. 57, a. 4; II-II, q. 47, a. 2 s. c.; a. 6; Ehhez lásd még: *Deutsche Thomasausgabe*, Bd. 17 B. Heidelberg, 1966, p. 383 (Nr. 73). ■ 14 S. Th. I-II, q. 57, a. 6; q. 58, a. 4; vö. J. PIEPER: *A négy sarkalatos erény*, Budapest, 1996, pp. 9–44. ■ 15 S. Th. II-II, q. 47, a. 2–6.

Josef Pieper, akit senki sem vádolhat relativizmussal, szituációs lelkiismeretnek nevezi az okosságot.¹⁶ Ennek semmi köze a szituációs etikához.¹⁷ Az okosság ugyanis nem az adott helyzetből határozza meg a követendő törvényt; az okosság nem alkot törvényt, hanem előfeltételezi azt, és a konkrét helyzetre igyekszik alkalmazni. Az okosság azt szeretné megmondani, hogy itt és most mit jelent a törvény. Felelősségteljesen teszi ezt, realisztikusan egyszerre tartva szem előtt a törvényt és a valóságot.

Az okosságot végső soron a szeretet vezérli. Rögtön az okosságról szóló traktátus elején Tamás az okosság és a szeretet viszonyával foglalkozik.¹⁸ Kifejti, hogy az ész jóra irányulása a jó iránti szeretet cselekvése. Így végső soron a szeretet bensőleg mozdítja és ösztökéli az okosságot. Ez a szeretet minden erény gyökere és meghatározó formája.¹⁹

A szeretet barátság Istennel²⁰ és barátság a felebaráttal.²¹ A szeretet ezért nem rideg számíttatással néz szembe az egyes emberi élethelyzetekkel. Empatikusan és együttérzéssel fordul feléjük; engedi, hogy a konkrét helyzet megérintse, hogy így a lehető legjobb módon valósítsa meg a jót. Az irgalmasság, amellyel Tamás a szeretetről szóló traktátusában foglalkozik,²² a keresztények alaperénye, a külső tettek tekintetében pedig a keresztény vallás összegzése.²³ Nem elkeni a dolgokat, hanem megnyitja a szemünket arra, hogy az adott helyzetben valójában mi az igazságos és a jónak megfelelő.

Mindezt részletesen kifejti nyolcadik fejezetében, s alá is támasztja számos Tamás-idézzel az *Amoris laetitia*. Az eredmény a következő: a törvényt nem lehet gépiesen, egyformán alkalmazni minden helyzetben. Megfelelő alkalmazásához az okosság szemmértékére és a szeretet, az irgalmasság látásmódjára van szükség.

SZAKÍTÁS A HAGYOMÁNNYAL?

A szeretet és irgalmasság által ösztönzött okosság nem szünteti meg az evangéliumot, viszont ösztönöz annak konkrét alkalmazására. Nem iktatja ki az evangélium házasságtörésre vonatkozó szavait (Mt 5,31 k., 19,3–12 és a párhuzamos helyek), hanem alkalmazza őket. Ezért megmásíthatatlanul érvényes II. János Pál kijelentése, miszerint az első, érvényes szentségi házasság fennállása mellett egy második, polgári házasság objektív ellentmondásban áll az első házasság felbonthatatlan szentségi kötelékével (lásd FC 84). Ez meg nem másítható katolikus hagyomány, amelyet az *Amoris laetitia* nem akar vitatni, sokkal inkább megerősíti (AL 73, 77, 123, 214, 297, 319 és másutt).

Ez az alap kijelentés nem következmények nélküli, elvont állítás. Az következik belőle, hogy az első, szentségi házasság fennállása mellett egy második, polgári házasság nem lehet szentségi. Nem lenne szabad egy nem szentségi liturgikus áldással összekötni a polgári újraházasodást, hogy elkerüljük a félreértéseket és kétértelműségeket. Ez egy másodosztályú egyházi házasságkötés benyomását kelthetné, s kérdőjelessé tenné a szentségi házasság felbonthatatlanságát.

16 J. PIEPER: *A négy sarkalatos erény*, i. m. ■ 17 Az okossághoz és a szituációs etikához lásd *Deutsche Thomasausgabe*, i. m. pp. 502–504; az okossághoz és a kazuistikához: uo. pp. 524–526. ■ 18 S. Th. II-II, q. 47, a. 1 ad 1; vö. J. PIEPER: *A négy sarkalatos erény*, i. m. ■ 19 S. Th. q. 23, a. 8. ■ 20 Uo. q. 23, a. 1. ■ 21 Uo. q. 25, a. 1. ■ 22 Uo. II-II, q. 30. ■ 23 Uo. q. 30, a. 4 ad 2.

Aki azonban ismeri a házasságra vonatkozó teológia történetét, azt is tudja, hogy ez az alapvető álláspont régebbi korokban sem zárta ki, hogy a lelkipásztori gyakorlat számot vessen a változó élethelyzettel. Az újránházasodott elváltak sokáig kiközösítettnek minősültek, s méltatlan bigámistáknak tekintették őket. Még az 1917-es törvénykönyv 2356. kánonjában is kiközösítéssel sújtották őket. Az 1983-as törvénykönyv már nem él ilyen jellegű büntetés kilátásba helyezésével. Napjainkban egyértelműen hangsúlyos, hogy ezek a keresztények nem állnak kiközösítés alatt, sokkal inkább arra nyerne meghívást, hogy élő tagokként vegyenek részt az egyház életében (vö. FC 84).²⁴

XVI. Benedek pápa tartotta magát II. János Pál döntéséhez, s nem engedte, hogy az újránházasodott elváltak szentáldozáshoz járuljanak. Akkor is így tett, amikor arról szólt, hogy a polgárilag újránházasodottakat az önmegtartóztató életre kell buzdítani. A hangsúlyt arra fektette, hogy az érés és a lelki növekedés folyamatát kell ilyenkor beindítani.²⁵ Ferenc pápa most még egy lépést tesz előre ebben a dinamikus látásmódban, amikor ezt az egész nehézséget a fokozatos integráció átfogó lelkipásztorkodásának folyamatába helyezi bele. Az *Amoris laetitia* ennek megfelelően megfontolásra javasolja, hogy az egyházi, liturgikus, lelkipásztori és intézményes szolgálatokból való kizárás mely formáit lehetne túlhaladni (vö. AL 297, 299).

II. János Pál korábban egy kicsit még szélesebbre tárta a kaput. A fentebb nevezett alapkijelentéshez záradékot fűzött, melynek értelmében az újránházasodott elváltak feloldozást nyerhetnek és áldozhatnak, ha testvérként élnek polgári házasságukban. Ez a záradék tulajdonképpen engedmény. Ugyanis az önmegtartóztatás az intim szférába tartozik, és nem szünteti meg az objektív ellentmondást a továbbra is fennálló, első szentségi házassági kötelék és a nyilvánosan, polgári jogrend szerint megkötött második házasság között. Ez a záradék nyilvánvalóan nem ugyanolyan súlyú, mint a már említett alapkijelentés; semmi esetre sem számít végérvényesen kötelező erejű tanítói hivatali megnyilatkozásnak. Sokkal inkább arra mutat rá, hogy a dogmatikus alapelv gyakorlati lelkipásztori következményeinek konkrét kialakításában van szabad játéktér.²⁶

Az *Amoris laetitia*, hogy felmérje ezt a játéktérrel, ismét Aquinói Szent Tamásra s az objektíve súlyos bűn, valamint személyes bűnként való beszámításának megkülönböztetésére utal vissza (vö. AL 304 k.). Ez a különbségtétel magától értődően jelen volt II. János Pál tanításában is.²⁷ A különbség az, hogy az akkori erkölcszociológiai tendenciákkal (teleológikus morál) folytatott viták során az etikai törvény objektív természete kapott hangsúlyt. Ferenc ezzel szemben a gyóntató atya gazdag tapasztalatával és bölcsességével szólal meg, és sokkal inkább a szubjektív szempontot emeli ki, anélkül, hogy eközben figyelmen kívül hagyná az objektív szempontot (vö. AL 297, 307).

24 XVI. BENEDEK: *Sacramentum caritatis*, (2007), 29; AL 299. ■ 25 SC 29. ■ 26 Sok exegeta magában az Újszövetségben felmutat ilyen játéktérrel, utalva az Úr szava áthagyományozási változataira, különösen is az úgynevezett házasságtörési záradékra (magyar nyelven „mátéi klauzula” néven is ismert): Mt 5,32; 19,9; Mk 10,11 k., Lk 16,18; 1Kor 7,10 k. ■ 27 Ezen a téren fontos a *Veritatis splendor* kezdetű enciklika, mindenekelőtt a differenciált témakifejtés a II/2. fejezetben: „Lelkiismeret és igazság”. Itt többek között kijelenti a pápa a leküzdhetetlenül téves lelkiismeretről, hogy ennek fennállásakor szubjektív szinten nem számíthatjuk be az objektív bűnt (lásd VS 62 k.).

Mindkét pápa foglalkozik a téves lelkiismeret kérdésével, s tudja, hogy ezzel kapcsolatban gyakran nem csupán személyes tévedésről van szó, hanem leküzdhetetlen tévedésről, melyre hat a társadalmi és kulturális gondolkodásmód is (lásd AL 37, 42, 222, 305). Valószínűleg minden lelkipásztor megtapasztalta már legalább egyszer, hogy vannak helyzetek, melyekben – még ha az angyalok nyelvén szólánánk is – nem lehet meggyőzni az embereket az objektív törvényről, mert leküzdhetetlenül a valóságtól és az élettől idegennek tartják. Sok ember lelkiismerete vak és süket is arra, amit Isten parancsaként próbálunk eléjük állítani. Ez nem igazolja a tévedést, mégis megértésre és irgalomra indít a tévedővel szemben (vö. AL 307 k.).

Nem marad más út, mint a lelkiismeret nevelése és a személyes lelkiismeret-vizsgálat (vö. AL 302 k.). Ez azt jelenti, hogy egy keresztény nem teheti a kirakatba a bűnét, s nem csinálhat úgy, mintha az egyezne az egyházi tanítással, s nem is akarhatja, hogy egyházi tanításként vigye végbe. Meg kell hallania az evangélium megtérésre hívó hangját (vö. AL 297). A belső fórumon lezajló beszélgetésnek segítenie kell őt a helyes megítélés kialakításában annak terén, hogy mi gátolja az egyház életében való teljesebb részvétel lehetőségében. Meg kell találnia azokat az utakat, melyek elősegítik és növelik ezeket a lehetőségeket. A papnak az a feladata, hogy ezt a keresztényt az egyház tanításának megfelelően és a püspök útmutatásait követve vezesse a megkülönböztetés útján, a lelkiismeret-vizsgálat révén pedig indítsa magába szállásra és bánatra, hogy tudatosuljon benne, milyen helyzetben van Isten előtt (vö. AL 300). Ám a lelkipásztor soha nem veheti át a lelkiismeret szerepét (vö. AL 37). A lelkiismeret az ember legrejtettebb középontja és szentélye (GS 16), s az ezzel szemben mutatott tisztelet mérvadó az *Amoris laetitia* számára.

AZ ÚJRAHÁZASODOTT ELVÁLTAK SZENTÁLDOZÁSHOZ BOCSÁTÁSA?

Az *Amoris laetitia* lefektet olyan előfeltételeket, amelyek megalapozott egyedi esetekben lehetővé tesznek egy másfajta lelkipásztori gyakorlatot. A pápai buzdítás azonban egyetlen helyen sem von le ezekből a feltételekből világos gyakorlati következtetéseket. Ferenc pápa egyenesen kimondja, hogy ő nem szögezhet le ilyen normákat (lásd AL 296, 300; vö. AL 2). A dokumentum nem szolgál kész receptekkel, mivel ilyenek valójában nem is lehetségesek (vö. AL 298). Nyitva hagyja a feloldozás és szentáldozás lehetőségének konkrét kérdését. Ily módon a pápa a tanítóhivatal kipróbált hagyományát folytatja, miszerint bizonyos vitatott kérdésekben nem kell mindenáron lezárt választ találni, hanem – az egyház egysége érdekében – nyitva kell hagyni a kérdést. Ez nem azt jelenti, hogy – miként egyesek vélik – a tanítóhivatal felszámolta önmagát. Az is nagy horderejű tanítóhivatali döntés, ha nyitva hagynak egy kérdést.²⁸

28 A vitatott kérdések nyitva hagyásának gyakorlata megfelel a tanítóhivatal hagyományának, amelyet adott esetben a zsinatok is alkalmaztak. A trienti zsinat például eszerint járt el a primátus sok vitát kiváltó kérdéskörében, de ezt az elvet követte a II. vatikáni zsinat is számos kérdésben. Ez aztán okává vált sok, részben napjainkra sem végérvényesen tisztázott vitának. Gondoljunk mindenekelőtt V. Pál 1607-es okos döntésére a kegyelemtani vitában (lásd DH 1997).

Ezzel együtt világosnak tűnik, milyen irányba szeretne mutatni Ferenc pápa: nem arra van szükség ennek meglátásához, hogy a két [közismert] lábjegyzetre utaljunk.²⁹ Sokkal fontosabb, hogy a kérdés kulcsaként értelmezhető fokozatos integráció végcélként az áldozáshoz bocsátásra mint az egyház életében való részvétel legteljesebb formájára irányul. Ferenc pápa akkor fogalmazott a legvilágosabban, amikor Leszbosz szigetéről visszafelé tartva, 2016. április 16-án egy újságíró kérdésre válaszolt, miszerint lehetséges-e, hogy egy újraraházasodott bizonyos feltételek mellett szentáldozáshoz járuljon: „Igen. Pont.”³⁰ Ez a válasz nem található meg ennyire világosan az *Amoris laetitia*ban, mégis összhangban van a dokumentum egészének vonalvezetésével.

Ez az értelmezés gond nélkül összeegyeztethető az érvényes egyházzal. A hatályos 915. kánon azokat zárja ki a feloldozásból és a szentáldozásból, akik „nyilvánvaló, súlyos bűnben makacsul kitartanak”. Ennek a meghatározásnak teljességgel belátható a tartalma. A jogi kérdésfölvetés (*quaestio iuris*) szempontjából semmiféle változtatásra nincs szükség, mindössze arra, hogy az *Amoris laetitia* fényében a ténykérdést (*quaestio facti*) értelmezzük újra. Ugyanis az a kérdés, hogy vajon tényleg makacssággal van-e dolgunk a súlyos bűn esetében, vagy minden jóakarat ellenére mindannyiszor az emberi gyengeség kerekedik felül, nem magából a törvényből következik. Hasonló a helyzet az ítélettel is, hogy vajon valóban súlyos bűnnel van-e dolgunk (súlyos tárgy, tudatos bűnösség, az Isten elleni cselekvés szándéka, adott esetben az enyhítő körülmények), vagy talán az Isten kegyelméből és kegyelmében megélt élet s az élet kenye utáni komoly vágyakozás válik láthatóvá?

Az utóbbi esetben felmerül a kérdés: milyen joggal tagadhatja meg az egyház a kegyelmi eszközök segítségét azoktól a keresztényektől, akik a kegyelemtől indítva teljes erejükből törekednek keresztény életet élni az imádság, a keresztény gyermeknevelés, a plébániai feladatvállalás, a karitatív és szociális szolgálat stb. által? Világos, hogy el kell kerülnünk a bosszúságokat és a félreértéseket. De vannak olyan helyzetek is, melyekben nem a szentáldozáshoz bocsátás, hanem a szentségek megtagadása okoz botrányt sokak szemében. Ezekben az esetekben hasonló helyzettel találjuk magunkat szemben, mint Péter, amikor Joppéból Caesareába hívták: felismerte, hogy pogányok is elnyerték a Szentlelket. Akkor hát hogyan is tagadhatta volna meg a keresztség szentségét azoktól, akik már befogadták a Szentlelket (ApCsel 10,47)? Mindezt az általunk vizsgált kérdésre alkalmazva: lehetséges, hogy a Szentlélek hatékonyan jelenvalónak bizonyul, ám az egyház Pilátushoz hasonlóan ártatlanságban mossa a kezét, és sajnálkozik, hogy nem tehet semmit? Ezekben a helyzetekben vajon nem igaz az egyházra is, hogy olyan irgalmasnak kell lennie, amilyen irgalmas az Atya (vö. Lk 6,36)?

29 Vakmerőnek tűnik számomra az a meglátás, miszerint a végkövetkeztetés két lábjegyzetben lett elrejtve (AL 300., 340. lábjegyzet és 305., 355. lábjegyzet). Még egy pápa sem tud rögtönzött módon hatályon kívül helyezni egy fennálló szabályozást. Ezenfelül mindkét lábjegyzet általánosan lett megfogalmazva. Nem kifejezetten az újraraházasodott elváltakra vonatkoznak, hanem általában véve a szabálytalan élet-helyzetekre. ■ 30 Lásd http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2016/april/documents/papa-francesco_2016_0416_lesvos-volo-ritorno.html. A pápa a *Wall Street Journal* újságírójának, Francis Rocának a kérdésére válaszolt.

JÖVŐBELI LELKIPÁSZTORI FELADATOK

Az *Amoris laetitia* semmit sem ad fel az egyház hagyományos tanításából. E dokumentum mégis megváltoztat mindent, amennyiben új távlatba állítja a hagyományos tanítást. Ez a pápai levél nem jelent szakítást a hagyománnyal, sokkal inkább egy nagy hagyomány megújulását hozza magával. A reformban megélt folytonosságról van szó, ahogyan ezt XVI. Benedek *John Henry Newman* nyomán kifejtette.³¹

A helyi egyházakra vár annak meghatározása, hogy az *Amoris laetitia* által alapjában véve szabaddá tett utat milyen konkrét lelkipásztori módon akarják bejárni. Ennek során nem fixálódhatnak kizárólag az újránházasodott elváltak problémájára. Elsődleges fontosságú, hogy a katolikus házasság- és családfelfogás újra tudatosuljon a maga teljes szépségében mindenekelőtt a fiatalok körében, akik vezetést is kapnak ezen az úton. Mindenekelőtt a házasságra való felkészítést és a házastársak kísérését kell újrarendezni az *Amoris laetitia* értelmében. Ezenfelül azt a potenciált sem becslhetjük alá, amely a család mint családgyház értelmezésében rejlik lelkipásztorkodásunk jelenkori válsága idején.

A szabálytalan élethelyzetek lelkipásztori kísérése terén, különösen az újránházasodott elváltak esetében, az *Amoris laetitia* nehéz feladat elé állít minket. A dokumentum nem az előre kész receptek kényelmes útján vezet bennünket (amilyenek nem is létezhetnek a valóságban). A keresztyén szabadságban, felelős lelkiismerettel meghozott döntés útja – összehasonlítva a kazuisztikus szabályok gyakorlatával – nem a könnyebb, hanem a messze nehezebb. Magas követelmények elé állítja a püspököket, a papokat, a lelkipásztori munkatársakat, de kiemelten a gyóntató atyákat. A lelkek megkülönböztetéséhez lelki kompetenciára van szükség. Ez a Szentlélek ajándéka (1Kor 12,10; 1Jn 4,1–6), valamint a lelki tapasztalat s a lelki élet nagy mestereitől tanulás gyümölcse. Ezt a célkitűzést hangsúlyosabban a szemünk előtt kell majd tartani a papság és a lelkipásztori munkatársak nevelése és továbbképzése során.

Mindehhez időre lesz szükség: időre az átgondoláshoz és a megvalósításhoz. Még sokáig nem pipálhatjuk ki a színódust. Sok tennivalónk van még. A színódus véget ért, a vehemens viták is – remélhetőleg – hamarosan a múltéi lesznek. Most kezdődik a tulajdonképpeni munka. A családpasztoráció új kezdetévé kell tennünk az *Amoris laetitiát*. Lelkipásztorkodási súlyponttá kell tennünk a házasságot és a családot, hiszen a család az egyház útja.

* * *

Prof. dr. dr. Norbert Lüdecke, a Bonni Egyetem Egyházjogi Tanszékének vezetője úgy véli, hogy Walter Kasper jelen írásában tévesen sorolta be álláspontját, és ez félreértésre ad okot. Lüdecke álláspontja megvizsgálható: <http://theosalon.blogspot.de/2016/07/deja-vu-20.html> (a *Stimmen der Zeit* szerkesztőségének megjegyzése).

Fordította: Török Csaba

31 Beszéd a bíborosi kollégiumhoz és a római kúria tagjaihoz a karácsonyi fogadáson, 2005. december 22-én: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia.html. XVI. Benedek pápa gyakorlatilag messzemenően magáévá tette John Henry Newman álláspontját (*An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 1878).

A tanulmány eredetileg a Stimmen der Zeit című folyóirat 2016. novemberi számában jelent meg (pp. 723–732).

Walter Kasper: „Amoris laetitia”: Bruch oder Aufbruch? Eine Nachlese. *Kaum ein anderes päpstliches Schreiben ist so sehr erwartet worden wie das nachsynodale Apostolische Schreiben „Amoris laetitia“, das Papst Franziskus als Ergebnis der Außerordentlichen Bischofssynode 2014 und der Ordentlichen Bischofssynode 2015 zum Thema Familie unter dem Datum vom 19. März 2016 veröffentlicht hat. Nach den teilweise kontroversen Debatten während des synodalen Prozesses waren die Erwartungen an die definitive Antwort des Papstes hoch.*

Die Synode ist vorbei, die heftigen Debatten werden hoffentlich auch bald vorbei sein, die konkrete Arbeit beginnt jetzt. Wir müssen „Amoris laetitia“ zu einem Aufbruch der Familienpastoral machen. Ehe und Familie müssen in der Pastoral zum Schwerpunktthema werden. Denn die Familie ist der Weg der Kirche.

Schlüsselwörter: *Amoris laetitia, pastoraler Ton, Barmherzigkeit, Klugheit, Ehe, Familie, wiederverheiratet Geschiedenen.*